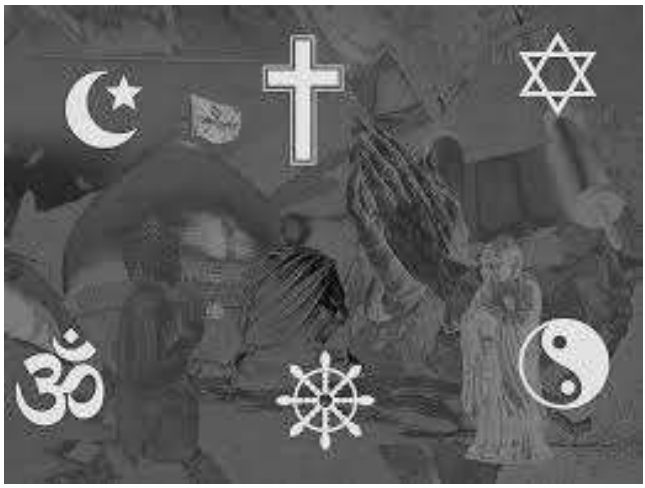
Nasıl Bir İnanç?

Okuduğum birçok kaynak kitapta çeşitli araştırmacı, bilim adamı ve düşünür arasında, "inançlar" ve "dinler" konusuyla bağlantılı olmak üzere özellikle ünlü Fransız sosyolog **Emile Durkheim**'ın anlattıkları dikkatimi çekti.

Ona göre din, kutsal kavramlarla ilgili inanç ve tapınma yöntemlerinden oluşan ortak bir sistemdir. Bunlara inananlar tek ve aynı tinsel (manevî) toplulukta birleşir. Burada "kutsal kavram" olarak anılan şeyin kökeni sosyal niteliklidir. Böyle bir duygunun oluşumuna birey değil, toplum yol açar. Bu nedenle dinin temel öğesi sayılan "tanrı inancı" bireysel olabilir ama "din" bireysel değil, toplumsal bir olgudur.

En ilkelinden kimilerince en gelişmiş sayılanına kadar, her din özgür düşüncenin ve inanç toleransının yeşeremediği dönemlerde bireyler ile toplumun ilişkilerini düzenlemiştir. İnsanın yaşamını yönlendiren, toplumsal sorunları çözümleyen, doğanın bunların üzerindeki etkilerini ayarlayan bir tasarım ve inançlar toplamı olmuştur.

İnsanın genellikle doğada ve yaşamında **ikicilik** (düalizm) oluşumunu benimseyen bir eğilimi vardır. Bu eğilimin bir öğesi insanın kendisidir. Diğeri ise insanın kendiliğinin dışındaki ve onu kuşatan olaylar ve olgular evrenidir.

Dinler de genellikle bir "yaratan" ile bir "yaratılan" diye iki kavram benimser. Bu benimseyiş, insanın ikiciliğe yatkın eğilimiyle çok uyumludur.

Dinler, bu kadarla da kalmayarak insanın edim ve eylemlerini "iyi ile kötü", "helâl ve haram", "sevap ve günah" gibi birbirine karşıt değerlerle ölçer. Böylece insanın ikiciliğe olan eğilimini hem derinleştirir hem de güçlendirir.

İkicilik çerçevesi içinde dinin bir gereği olan tapınma, aslında insanın bir gereksinmesidir. Bu gereksinme, doğayı anlayıp gerçekleri çözümlemeye çalışırken doğa ile karşı karşıya gelen insanın, doğa ile başa çıkamayıp onu kendisine karşıt sayışından kaynaklanan bir "doygunluk özlemi"nin sonucudur.

İnsan, doğanın kendisini etkilediği gibi kendisi de onu etkilemek istemiştir. Yaşamını zorlaştıran hatta yer yer yaşamsal düzeyde tehlikeli çeşitli olay ve olgulardan kendini koruyabilmek için öncelikle kendisine karşıt olan şu doğanın bilgisine varmak gerektiğini anlamıştır.

Bu korunma eğilimi aslında insanın "ölüm" gerçeğine karşı bir direniş içine girmesidir, başka bir şey değil...

Bilime Karşı Din

Durkheim'a göre insanın en çok çekindiği olay maddî bir ölüm değil, yok oluştur. İnsan, kendisini tüm varlıklar arasında bir **"üstün yaratık"** olarak nitelendirir. Bu nitelendirmenin doğal sonucu olarak ister istemez "yok oluş" düşünüsünü aşağılayıcı bulur ve buna şiddetle karşı çıkar.

Doğanın bilgisini ararken insana yol gösteren bilim, ölüm gerçeği karşısında güçsüzdür. Buna ne bir çare bulabilmekte ne de insan için doyurucu olabilecek bir açıklama getirebilmektedir. Buna karşılık dinlerin büyük çoğunluğu, varlığın en azından bir bölümünün ölümden sonra da yaşayacağını ileri sürerek, insanın kaygılarını bir ölçüde gidermektedir.

Bilim, insana her canlının doğacağını, yaşayacağını ve sonunda öleceğini söylemektedir. Ölümden sonra farklı bir ortamda ya da bir başka anlamda bile olsa yaşamın süreceğini ya kökünden yadsımakta ya da bu konuda hiçbir şey söylememektedir. Bu bakımdan insanı tek avutan, insana tek umut veren dindir.

İnsanın böyle bir umuda bel bağlamaya gereksinmesi vardır. Bilimde bunu bulamayan insan, ona son bir fırsat daha verir ve doğaya ilişkin tüm bilgileri topluca ister.

Bilim bu bakımdan da insanı oyalar; her şeyi açıklayamaz.

Dolayısıyla insan bilimi bir yana bırakıp dine sarılır. Çünkü dinde bilimde bulamadıklarını bulur.

***

İnsanın diğer hayvanlardan farklı bir eğilimi daha vardır: Sadece öğrenmiş olmak için öğrenmeye çalışma tutkusu ya da tek bir sözcükle "merak".

Din, insanın bu ilkel eğilimini de hem kısa hem kolay yoldan doygunluk aşamasına getirebilmektedir. İnsana evreni tanıdığını, onu olabildiğince ve en engin gerçeğinde anladığını, ötesine ulaşma olanağının bulunmadığını, hiçbir zaman da bulunmayacağını söylemektedir.

Ya bilim ne yapmaktadır?

İnsana evrenin aslında pek azını tanıdığını, bunu anlayabilmek için "bilim insanı" olması gerektiğini, herkesin bilim insanı olması gerekmediğini, zaten olamayacağını, ancak herkesin bilim insanlarına güvenebileceğini, güvenmesi gerektiğini söylemektedir. Evrene ilişkin olmak üzere bugüne dek ancak belirli düzeyde bilgi edinilmiş olduğunu, edinilmiş bilgiler artınca edinilmesi gereken bilgilerin daha da artacağını saklamamaktadır. Bilgide ulaşılmış her mertebenin daha sonrası ve daha ilerisi olduğunu, bunun sonuna varılamayacağını çünkü tüm bunların sonsuzluğa uzandığını eklemektedir.

Buyrun cenaze namazına!

Bilimin bu açıklaması insana doğru dürüst bir şey anlatmadığı gibi, insanın hiç işine gelmemektedir.

Bu yüzden insan, evrenin tüm gerçeğini dinin kapsamında arar ve orada bulacağına inanır.

***

İnsanın en çok merak ettiği şeylerden biri, evrenin ve doğanın nasıl olup da maddî yaşamı bakımından birçok elverişsizlik taşımakta olsa bile böylesine uyumlu ve ahenkli bir biçimde oluştuğudur.

Artık bilimden umudunu kesmiştir. Bilim insanlarının zihni yerine kendi zihnine güvenmeyi yeğler.

Bu sorunun salt zihin yoluyla araştırılması, insanı ister istemez bir **"yaratan"** bulunduğuna inandırır.

Tek bir yaratan ile yetinemeyenler de çıkar. Ancak sonradan bu yaratanları kimin yaratmış olduğunu da düşünmekten kendini alamaz.

Çaresiz kalır ve en üstün tek yaratıcıyı benimser.

Bu aşamalardan sonra insan doğaya, onun tek yaratıcısına, bu sonsuz güç, ahenk ve enerjiye sevgiyle bağlanır.

Bu sevgi ve bağlılık, korunma içgüdüsü ve merak ile birleşip toplumda yaygın hâle geldiğinde, artık dinin oluşumu bütünlenmiş demektir.

Şimdi sıra "din adamları" topluluğunun kurumlaşmasındadır.

İnsanlar arasında kimileri, sevgiyle pekişen bağlılığı sonlu varlıkların üzerinden aşırtıp sonsuz varlıkla birleştirmeye yönelir. Bu yönelim, dinin diğer iki öğesinin önemini azaltır ve ortaya **gizemcilik** (mistisizm) çıkar.

Yöneticiler

Tarih boyunca toplumlarda insanlar belirgin olarak iki sınıfa ayrılmıştır: Yönetenler ve yönetilenler.

Yönetici sınıf, yönetilen sınıf üzerinde otorite kurmak ve bunu koruyup sürdürmek için çeşitli kaynaklardan güç almıştır. Bu kaynaklardan en önemlisi genellikle din olmuştur.

Devleti dinle yönetmeyi öngörenler, kendi buyrukları altında dinsel kurumlar oluşturup, dogmaları ve tapınışları sürekli olarak dünya işlerini düzenleme ve halkı boyun eğmeye yöneltme amacı ile kullanmıştır.

Böylece din kutsal bir inanç konusu olmaktan çıkmış, daha çok politik nitelikli bir egemenlik ülküsü olmaya dönüşmüştür. Din adamlarına büyük yetki ve ayrıcalıklar tanınmış, otorite altında otorite olmalarına olanak sağlanmıştır.

Din adamları, yetki ve ayrıcalıklarını, kendilerine verilmiş olanla bırakmayıp genişletmiştir. Yöneticilerin değil, Tanrı istediği için var olduklarını, onun için çalıştıklarını ileri sürmüşlerdir. İnsanları "inananlar" ve "inanmayanlar" olmak üzere ikiye ayırmışlardır. Bu iki ayrı kitlenin haklarını da farklı düzeylerde belirlemişlerdir.

Adalet sadece inananlar için geçerli tutulmuş, insanlar arasında dehşetli bir eşitsizlik oluşturulmuştur.

Bundan böyle yöneticiler bile din adamlarına karşı çıkamaz olmuştur.

***

Din adamlarının ileri sürdüğü amaçlardan biri de "insanları barış ve mutluluğa ulaştırmak" olarak belirtilmiştir.

Ancak bunda inançlara öncelik verilip kullanılması, insan topluluklarını barış ve mutluluğa yöneltmek şöyle dursun, aralarının giderek açılmasına, çeşitli trajik olayların doğmasına yol açmıştır.

Tanrı'yı ya da tanrıları kendi bulundukları yerdeki güçlerinin ve çıkar tutkularının bir aracı yapmış olan din adamları, sonradan buna kendileri de inanır olmuştur.

İşin belki de en korkunç yanı, bu din adamlarının kendilerini adaletten hiç ayrılmayan, töresel bakımdan en yüksek erdemlere sahip, tutum ve davranışlarında haklı bir doğruluğu tekellerinde tutan örnek kişiler sanmış ve öyle tanıtmış olmalarıdır.

Boyunduruk altına girmiş olanlar da bunu doğrulamış hatta bunun zaten böyle olması gerektiğine ve başka türlüsünün yanlış olacağına içtenlikle inanmışlardır.

Kraldan fazla kralcılık!

***

Bu anlatmış olduklarımın çoğu batı ülkeleri içindir. Şimdi biraz da doğu ülkelerine bakalım.

Doğu

Doğuda, hele Uzakdoğu ülkelerinde durum farklıdır.

Batıda olduğu gibi doğuda da doğa güçleri kişileştirilerek kutsal sayılmış ama bunlar "tanrı inancı" kavramından ayrı tutulmuştur. İnsanların toplumsal günlük ve toplumsal yaşamları inançtan soyutlanmıştır. Temelini yaşamdan, insan ilişkilerinden ve karşılıklı sorumluluklardan alan, uygulamaya dönük töresel ve yasal kurallar düzenlenmiştir.

İncelemelerimin bu aşamasına geldiğimde, tam bu bakımdan doğunun batıya oranla daha akılcı ve daha doğru bir yol tutmuş olduğu yargısına varacaktım ki, yanıldığımı gördüm.

Doğuda sıra bakımından batının tersine bir tutum izlenmiş ama aynı sonuca varılmış.

Burada önceleri inançlardan soyutlanmış olan töresel ve hukukî kurallar, sonradan oluşturulan dinin temelini atmıştı. Arada tek bir fark kalmıştı; o da "tanrı" kavramının insanın ve toplumun güncel yaşamından, bir diğer deyişle dünya işlerinden ayrı tutuluşu...

Dinlerin Çatışması

Ayırımsız olarak dinlerin birçoğunda başka inançları hor gören boyutta bağnazlık oluşturulmuştur. Toleranstan yoksun olan bu tutum, dinlerin öz niteliklerini yitirip yozlaşmış bir din oluşumuna yol açmıştır. Sonradan ortaya çıkarılmış inanç ve tapınım yöntemleri toplamı, "asıl din" sayılmıştır.

Farklı dinlerin birbirleriyle bağdaşamayışı, her birinin "saltık gerçek" denen kavrama tek başına sahip olduğuna ilişkin iddiadır. Bu iddia, her dinde o dinin inançlılarının "üstünlük kompleksi" edinmesine neden olur. Bu duygu, edilgin kalırsa zararsızdır ama bir de üstünlüğün başka inançları olanlara zorla kabul ettirilmesine kalkışılınca, toplu inanç saldırıları ve çatışma başlar. Bir bakarsınız ki, başlangıcında tüm insanlar için barışı öneren din bir savaş nedeni olmuştur.

Tarih boyunca dine bağlı nedenlerle çıkarılmış savaşlarda, politik ya da ekonomik nedenlerden ileri gelen savaşlardan çok daha fazla kan dökülmüştür.

***

Bazı dinler, kendilikleri bakımından belirli bir topluma özgü olmak üzere oluşturulmuştur. Çoğu dinlerin evrensel bir nitelik taşımasına karşın, bu tür dinler ulusal ya da zümreseldir.

Böyle bir dinin kendi içine kapanık olması, başkalarıyla ilgilenmemesi beklenir ama tarihte bu tür dinlerin de uluslar ya da kavimler arasında bambaşka nedenlerden doğmuş olan anlaşmazlıklara araç edilmiş olduğu görülmüştür. Din adamları, "Tanrımız böyle istiyor." diyerek diğer ulus ya da kavmin insanlarının öldürülmesini, sağ bırakılsalar da acı çektirilmesini haklı göstermeye çalışmıştır.

Her ulusal din, bir "sürü gururu" ve bir "toplumsal kendini beğenmişlik" yaratır. Bu da diğer insanlarla savaşmaya, varlığın yok edilmesine yol açar.

Bu eylem "din uğruna" yapılmaktadır. Oysa hiçbir din özünde insanlara acı çektirmeyi, hele insan öldürmeyi öngörmez. Buna karşın, din adamları bunun böyle olması gerektiğini söyleyerek kendilerine inananları kışkırtır.

Fransız düşünürlerden Henri Bergson'a göre, savaşan uluslar Tanrı'nın sadece kendilerinden yana olduğunu ileri sürer. Böylece bu tanrı, putperestliğin ulusal tanrısı durumuna dönüştürülür. Oysa sözünü ettiklerini sandıkları Tanrı, bütün insanlar için ortak olmalıdır. Tanrı adına savaştıklarını savunanlar bu gerçeği gördükleri anda, savaşın hemen ortadan kalkması gerekir.

Örneğin "İsrail", İbranîcedeki sözlük anlamı bakımından "savaşan tanrı" ya da "tanrıya karşı güçlü" demektir. Sık sık "Yahudi" sözcüğü ile karıştırıldığı ve yanlışlıkla özdeş tutulduğu görülen "İbranî" sözcüğü ise "öte yanın insanları" anlamına gelen "hibrî" kökeninden türetilmiştir. İsrailoğulları'nın savaşlarına "Yahova Savaşları" denmiştir. Böylece onlara herhangi bir nedenle düşman olanlar, aslında sadece bu ulusun değil, aynı zamanda ulusun tanrısının düşmanları olarak görülmüştür. İsrailli savaşçılar Tanrı adına savaştıkları için, "Yahova'nın yardımcıları" olarak anılmıştır.

İsrailoğulları'nın ulusal tanrısı Yahova'nın, kendinden olanları kendinden olmayanlara karşı ne yaparlarsa yapsınlar terk etmediğine, hiçbir zaman terk etmeyeceğine inanılmıştır. İsrailli, öteki ulusal tanrılara karşı çok güçlü olan kendi tanrısının kendisini yabancı ülkelerde de koruduğu ve gözettiği inancını edinmiştir.

Bu bağlamda bir özelliği gözden kaçırmamak gerekir: Sadece İsrailli için tek olan Yahova, "evrendeki tek tanrı" olarak nitelenmekte değildir. Başka ulusların tek ya da birçok tanrısı olabilir. O tanrılar da o ulusların tanrılarıdır. Dolayısıyla, İsrailoğulları'nın giriştikleri bir savaş, ulusların ya da toplumların değil, **"tanrıların savaşı"** olarak görülür. Böylece bu savaşta gerek asıl kazanan gerekse asıl yenilen tanrılardır.

Dünyanın hemen her yanına dağılmış olan Yahudiler, yüzyıllar boyunca bu inanç altında tutulmuştur. Bu nedenden kaynaklanan görüşlerle hemen her yerde başkalarınca hor görülmüş, baskı altında tutulmuş, zulümlere uğratılmışlardır.

İsa'yı çarmıha germeyi Yahudiler'e yaptıran Romalılar, sonradan devletin resmî dini Hıristiyanlık olunca, İsa Tanrı ile özdeşleştiği için Yahudiler'i "Tanrı'yı öldürmek" ile suçlamıştır.

Günümüze dek süregelen ve birçok toplumda izlenen Yahudi karşıtlığının bir yandan ekonomik nedenlerden, diğer yandan ırkçı ön yargılardan, bir başka açıdan bakıldığında ise jeopolitik sorunlardan kaynaklandığı söylenir. Aslında hepsinin temelinde çok yanlı bir dinsel bağnazlık yatar.

Dinlerin asıl amacı sadece tanrısal birliğe inançla katılarak ona tapınmayı sağlamak değildir. Böyle olunca, bağnazlığın oluşumu engellenemez. Bağnazlık, başka inançları olan insanları sadece kötülemekle kalmayıp bir de etkinliğe geçince, saldırganlık baş gösterir.

Dinler, inançlılarına Tanrı ve "öteki dünya" korkusu değil, yaratan ve insan sevgisi veremedikleri sürece, onları başkalarına saldırmaktan alıkoyamaz. İnsanlar arasında doğal ve evrensel bir eşitlik bilinci oluşturamazlarsa, kendi inançlılarına vadettikleri barış ve mutluluğu da sağlayamaz, sadece insanların birbirleriyle boğuşmalarının en güçlü temel kaynakları olurlar.

Tarih boyunca dünya sahnesinde hep bu oyun oynanmıştır.

Bilim İçin Temel

Dinlerin insanlığı hep olumsuz yönde etkilemiş olduğunu söylemek doğru olmaz.

Çeşitli toplumlarda, örneğin Eski Mısır ve Mezopotamya'da din, bilimsel araştırmaların yapılması ve sürdürülmesi bakımından âdeta tek önder olmuştur.

Günümüzden birkaç bin yıl önce Asya'nın batısında yerleşmiş olan toplumlardaki düşünce ve tasarımlar, öncelikle hep dinsel bir plan üzerine kurulmuş, bir süre sonra genişlemiş, mitolojik aşamalardan geçip evrenin oluşumu ve doğanın işleyişine ilişkin açıklamalar yapmaya yönelmiştir.

Dolayısıyla, tarihte birçok yerde dinin bilimin temeli olduğu rahatça söylenebilir. Çünkü insan, dinin kapsamında yer alan doğa öğelerini de araştırıp öğrenmek istemiştir.

Ancak, bilimin kendi başına gelişim göstermesine karşılık, din olduğu yerde saymıştır. Din, bunun farkına varınca bilime sahip çıkmak istemiş, bilimin karşısında kendini "noksansız gerçek" olarak nitelendirmiştir. Evren, doğa ve insanlık ile bağlantılı tüm gerçeklerin, dinin kapsamında olduğu ileri sürülmüştür. Sonra da insan, kendisine "gerçek" denilerek gösterilen inanç öğelerini olduğu gibi kabul etmeye zorlanmıştır.

Böylece dinin bilimden ayrılıp uzaklaştığı görülür. Zamanla aralarında aşılması, kapatılması olanaksız bir uçurum oluşmuştur.

Ne var ki, din adamlarının âdeta "hükümdarlık" ölçüsüne varan otoriter tutum ve davranışlarına karşın "inandırma yolu" her zaman ve her yerde beklenildiği kadar başarılı olamamıştır. Bunun üzerine, dinin gerçeklerine ters düşen düşünce ve görüşleri değiştirmek ve benzerlerinin oluşumu engellemek üzere kaba güç kullanılmasına başlanmıştır.

Din, kendi gerçeği ile çelişkili bir başka gerçeğin varlığına dayanamaz, tolerans bile gösteremez. Bu nedenle, dine göre bireyin de bu gerçeğin karşısında yanlışı seçme, yanlış yola sapma hakkı, özgürlüğü yoktur.

Dolayısıyla, zihinlere egemen olmak isteyen din otoriteleri, gücün her türlüsünü kendilerinden yana kullanmak üzere toplumların yönetimini ve geleceğini ellerinde tutanlara yanaşmaya başlamıştır.

Bu yanaşma, din adamları ile monarşi üzerine kurulu bir rejimdeki yöneticiler ile onların yandaşlarını bir çıkar birliği içinde buluşturmuştur.

Dinin güçlüden yana çıkışı, adaletin gereği hatta adaletin ta kendisi gibi gösterilmiştir. Böylece din, kavramsal yüce anlam ve amacını yitirmiştir. Artık tutkuların, hırsların, doyumsuzluğun, ekonomik savaşımın âdeta bir oyuncağı durumuna düşürülmüştür.

Bu gerçek, her zaman insanlığın çoğunluğunu oluşturan, bilgisizliğe ve kör inançlara tutsak edilmiş halk tabakalarından saklanmıştır. Kamuoyunun gözünde din, her şeyin üstündeki saygınlığını sürdürmüştür.

Bunlar, en ilkel dönemlerden çağımıza dek, en ilkel sayılan dinlerden en gelişkin olduğu ileri sürülenlerine kadar benzer özelliği korumuştur.

Eski çağların ilkel sayılabilecek dinlerinde insan, eşitlik ve mutluluğun bu dünyada sağlanamayacağına inandırılmıştır.

Sonraki dönemlerde daha gelişmiş dinler de yapıları bakımından farklı olsalar bile aynı görüşü savunmuştur.

İnsanlık hep "ölümden sonraki yaşam" dönemindeki varsayımsal bir mutluluğa ulaşmak umuduna kaptırılmıştır.

Kaç Tanrı Var?

Günümüzden yaklaşık üç bin yıl öncesine kadar dinlerin çok tanrıcı (politeist) olduğu görülür. Tanrılar, insanların her gün karşılaştıkları doğal güç ve gereksinmeleri temsil eder. Ancak insan "üstün yaratık" olduğu için, tanrılardan her biri insan niteliğindedir. Dolayısıyla tanrıların da duyguları vardır; kendi aralarındaki ilişkiler, insanların duygu, tutku, istem ve düşüncelerinin benzeridir.

İlkel toplumlarda **Toprak Ana** başta olmak üzere dişi tanrılar önceliklidir. Toplum içinde erkek kadına oranla üstün sayılmaya, "anaerkil aile düzeni" yer yer terk edilip **"ataerkil aile düzeni"** benimsenmeye başlayınca, güneşin ve yıldızların temsil ettiği erkek tanrılar öne geçmiştir.

Evrenin oluşumuna ilişkin açıklamalardaki bilimsel ilerleme, tüm tanrıları hepsinden üstün **"Tek Tanrı"** düşünü ve inancında birleştirmeye yol açmıştır. Birbirlerinden çoktan uzaklaştırılmış olan bilim ile din, bu aşamada son bir kez daha yakınlaştırılmış sayılabilir.

Çok tanrıcı dinlerden tek tanrıcı dinlere geçiş, çoğu kez ikinci ya da üçüncü sırada önemli sayılan tanrıların yerine, **"saltık güç"** olgusunun hizmetçiliğini ya da elçiliğini yapanların alışı biçiminde ortaya çıkmıştır.

Nitekim tek tanrıcı dinlerin birçoğunda peygamberlere hatta din adamlarına tanrısal nitelikler verilmesi, bu geçiş döneminin henüz etkisini yitirmemiş olan izleridir.

***

Tek tanrıcılığın başlangıcında inanç toleransının çok güzel bir örneği görülmüştür.

Çok tanrıcılığın bir biçimlenmesi olan "tek tanrıya tapınma ve diğerlerine de saygı gösterme" ilkesini benimseyen toplumlar, başka toplumların da kendi tanrıları bulunduğunu öngörmüştür. Nasıl kendileri salt kendilerine özgü bir tanrıya tapınıyorlarsa, onların da bir başkasına tapınma özgürlüklerinin olduğunu kabul etmişlerdir.

Ancak her toplum kendi tanrısının tüm evrenin ve tüm insanlığın tek tanrısı olduğunu düşünüp bunu savunmaya girişince, durum çok değişmiştir.

Öte yandan bilim de "doğaya egemen tek tanrı" düşüncesi bakımından din ile uyuşma içindedir. En azından, Tanrı'nın varlığına ilişkin herhangi bir yadsıması yoktur.

Ancak bilim kendi başına gelişimini sürdürüp sonra da gemi azıya alarak dinden ayrılmaya başlayınca, din adamları bundan böyle bilim adamlarından destek gelmeyeceğini anlamıştır. Dinin sürekli olarak geçerli kalmasını sağlayıp buna bağlı olarak da kendi güçlerini koruyabilmek için bilimin ilerlemesine karşı durmaya başlamışlardır.

Uzakdoğu ve Antik Yunan'da bir "din adamları sınıfı" olmadığı için, bu toplumlarda din ile bilim arasında büyük bir savaşım görülmemiştir. Buna karşın dinsel bağnazlık, toleransın en yaygın olduğu toplumların örneği sayılan Antik Yunan'da bile yeşeren bir ağacı kurutucu özelliğini açıkça göstermiştir.

Protagoras'ın düşüncelerini anlatabilmek için hayli gözü pek bir tutumla tanrılara ilişkin yazdığı kitabın yakıldığını biliyoruz. (Bunun öyküsünü "Düşünmek Ama Niçin?" başlıklı bölümde özetle anlatmıştım.)

Protagoras'ın başına gelenler, tarihte bu gibi olayların ne ilkidir ne de sonuncusu… Dinin ya da din adamlarının gücünün yetmediği bir yerde kişiye yöneltilecek suçlama "inançlara aykırılık" değil, "toplum düzenini bozan bir eylemde bulunmak" biçiminde belirir.

Nitekim 1925 yılında Amerika Birleşik Devletleri'nin Tennessee eyaletinde John T. Scopes adlı bir öğretmen, devlet okulundaki öğrencilere "Darwin Kuramı"nı öğrettiği için bir "evrim karşıtı kampanya" başlatılmış, açılan kamu davasında yargılanan öğretmen aynı gerekçeyle suçlanmış ve kendisine meslekten çıkarma cezası verilmiştir.

Çünkü bu kuram, aslında yanlış olmasa bile toplumun çoğunluğunun dinsel inançlara dayalı duygularını incitir.

Antik Yunan'da, bilim tarihinde "atom" terimini ortaya atan Demokritos, yargılanmamış olsa bile hayli aşağılanmaya uğramıştır. Durmamış, "ruh" kavramına bir açıklama getirmek istemiş ve ortaya şöyle bir varsayım atmıştır:

"Atomlardan meydana gelmiş olan bir ruh, insanın bedenini mekanik bir şekilde hareket ettirir."

Demokritos'un açıklaması yanlıştır. Çağımızın bilimcileri, "ruh" kavramını kuantum fiziği, dalgalar ve manyetik alanlar mekaniği ile açıklamaya çalışıyor. Henüz kesin bir sonuç yok. Buna karşın, Demokritos'un yaşadığı dönemde, bilimin o zaman ulaşabilmiş olduğu düzey düşünülünce, bu varsayım başarı sayılabilir ve kutlanabilir.

Ancak nene gerek senin bir bilim adamı olarak aslında din ya da felsefenin ilgilenmesi gereken bir konuya bulaşıp, bunu diline dolayarak birtakım varsayımlarda bulunmak!

Demokritos'un bu varsayımına karşı çıkan Aristoteles onu şöyle alaya alır:

«Demokritos'un insan bedeninin hareketini açıklaması, Daedalus'un yaptığı bir Venüs heykelinin içine cıva doldurulduğunda, heykelin hareket etmesini sağlamasına benzer.»

Aristoteles'in burada yaptığı, kendi mantığının yargılarına ters düştüğü için dinsel inançlarla da çelişkili olan bu savın, üzerinde hiç durulmayarak baştan yadsınması gerektiğini ortaya koymaktır. Aristoteles'in bu "kesin ve değişmez" tutumlu felsefesinin sonraki yüzyıllarda Avrupa insanını din boyunduruğu altına alacak olanların temel dayanaklarından biri biçiminde ele alınıp başarıyla kullanıldığının görülmüş olmasına, Avrupa'nın yaklaşık bin yıl süren karanlığa gömülü kalmasına, insanlık adına üzülmek ama pek şaşırmamak gerekir.

Nasıralı İsa

Öz niteliğini yitirmiş, başkalaşmış, birçok insanın çeşitli nedenlerle edindiği tutkularının güdümünde yeniden biçimlendirilmiş dinler, insanlık tarihini olağanüstü düzeyde etkilemiştir. Nitekim bundan ötürü insanlık tarihinin dinler tarihi çevresinde döndüğü bile söylenir. Araştırmalarımda bunun sahiden de öyle olduğunu gördüm ama bununla yetinmeyip nedenini incelemeye kalkışınca, birçok örnekle karşılaştım.

Bu örnekler arasında bana en ilginç ve en çarpıcı geleni, İsa'nın yaşam öyküsü oldu. Kuşkusuz başkaları da var ama öncelikle bunu ele almak istedim.

M.S. 1. yüzyıl başlarında Roma İmparatorluğu'nun egemenliği altına girmiş olan ulusların çoğu, hem merkezî devletin hem birbirlerinin baskısı altında eziliyordu. Bunların arasında yer alan İsrailoğulları, kendi kurtuluş ve esenliklerini bencilce gözeterek çıkarcı tutkulara saplanmıştı.

İsrailoğulları'nın bu tutumu onları Musa'nın getirmiş olduğu dinin töresel nitelikli dogmalarına uymaktan uzaklaştırmıştı. Yahudi din adamları, kendi güç ve yetkilerini korumanın peşine düşmüştü. Bağnazlığın her türünü kendi bireysel çıkarları uğruna kullanıyorlardı.

İsrailoğulları'nı ve onlarla birlikte ya da yanı başlarında yaşayan diğer kavimleri ahlâksızlığın kol gezdiği dehşetli bir anarşi ortamı sarmıştı.

"Nazaren" yerine yanlışlıkla "Nasıralı" denilen, Bakire Meryem'den doğma olduğu söylenen, Marangoz Yusuf'un oğlu İsa, işte böyle bir toplumsal bunalım döneminde doğup büyümüştü. Halkı zenginlik, hırs ve töre dışı bir yaşam tutkusundan kurtarmak istiyordu. Bu amaçla sefil bir yaşam sürmekte olan çoğunluğa yöneldi. Onlara yoksulluklarını hoş göstermeye çalıştı.

Aslında İsa'nın savunduğu töresel ilkeler, Yahudilerin kutsal kitaplarında öteden beri vardı. Ancak toplumda bunlar ya unutulmuş ya umursanmaz olmuş, böylece yozlaşma giderek artmıştı.

İsa bıkmak usanmak bilmeksizin bir yerden diğerine gidiyor, halk ile konuşuyor, onlara bildiği töresel ilkeleri herkesin anlayabileceği düzeyde basit bir dille anlatıp aşılamaya çalışıyordu.

Aziz Yahya (Vaftizci Sen Jan) onu "kurtarıcı" ve "peygamber" olarak ilan ettikten sonra iyice coştu. Bundan böyle kendisinin "Tanrı'nın oğlu" niteliğini taşıdığını da belirterek, söylediklerinin babasından aldığı buyruk ve bildiriler gereği olduğunu ileri sürmeye başladı.

Buna karşın halk üzerinde zorlayıcı bir güç olmaya kalkışmadı. Sadece öğüt vermekle yetindi.

İsa, kendine inananlar hayli çoğalınca bir din oluşturmuş oldu. Aslında bu yepyeni, bambaşka bir din sayılmazdı. Unutulmuş, terk edilmeye yüz tutmuş Yahudiliğin bir mezhebi gibiydi. Ne doğa ne de insan ile uğraşmayı öneriyordu. Dini, bilim, devlet ve sosyal yaşamdan soyutlamaya, bunların tümünün üzerine çıkarmaya uğraşıyor, şöyle diyordu:

«Çok şeyleri merak ediyor ve düşünüyorsunuz. Oysa düşünülmesi gereken sadece Tanrı'dır. Önce Tanrı'nın saltanatını arayın. Başka şeyler size fazlasıyla verilecektir.»

Ne var ki, İsa'nın dini hiç de böyle dar bir alanda, bu kapsamda kalmadı. Kendi haline bırakılmadı.

Kudüs'teki çarmıha gerilme olayının sonrasında Aziz Pavlus'un (Sen Pol) Anadolu'da onu simgesel bakımdan değil gerçekten "Tanrı'nın oğlu peygamber" ilan etmesiyle oluşan Hıristiyanlık geniş halk kitlelerince benimsenmeye başlayınca, İsa'nın hayattayken tasarlayıp önermiş olduğu *"Tanrı'nın saltanatı"* bir yana bırakılıp yerine "Hıristiyanlığın saltanatı"nın kurulmasına girişildi.

Eğer bu yapılmamış olsaydı, İsa'nın saf, iyilikçi, alçak gönüllü ve insancı öğütlemelerinden oluşan inanç sistemi, sadece Yahudi dininin bir tarikatı olarak Akdeniz'in doğusunda belli bir çevrede sıkışıp kalırdı.

Hıristiyanlığa Mercekle Bakış

Hıristiyanlığın bütün dünyaya yaygın ve etkili bir din olabilmesi için, tüm oluşumların dışında, saltık gücü ve egemenliği olan bir Tanrı'nın varlığı her şeyin üstünde tutuldu. Bu tanrı inancı, evrendeki her şeyin yoktan var edilmiş olduğu ilkesini de getirdi.

Böylece Tanrı, evrenin dışında, evreni yaratan, yasalarını kuran, yöneten, her zaman ve her yerde gözü ve kulağı olan bir "yüce varlık" olarak benimsendi. Bunun böyle olduğuna inanılması sağlandı.

Bu din yeryüzünde iyice yaygınlaşmaya başladığı yıllardan hemen sonra her türlü politik gücü de kendi tekeli altına almaya girişti.

Önce Mitraizm ile savaşıma girişildi. Mazdaizm'e de göz açtırılmadı. Ardından sıra Paganizm üzerine kurulu tüm inançları yıkmaya geldi. Sonra Hıristiyanlığa karşı çıkan tüm kişi ve örgütler sistemli bir şekilde, acımaksızın ezildi. İsa'nın özgün dini kapsamında yer alan ilkelerden hemen hiçbir şey kalmamıştı.

Özgür düşünce yasaklandı.

Bilim ateşinin bilgi kıvılcımları alevlenemeden söndürüldü; kor halinde kalmış olanları da küllendirildi.

Hıristiyan din adamları, kendi dayanakları olan "kutsal kitap" kapsamındaki hiçbir töresel ilkeye uymadı.

Adı "Hıristiyanlık" olan bu kör inanç sistemi artık kesinlikle İsa'nın dini değildi. İsa insanların duygularını etkilemekte âdeta bir maşa gibi kullanılmış, bambaşka bir din oluşturulmuştu.

Bu yeni din, her yerdeki töre ve geleneklere, inançlara ve sosyal kurumlara egemen olmaya girişti. Bu girişim, bir bakıma tüm dünyayı ele geçirmek demekti. Emperyalizm ile özdeşti.

İşte o zaman bir noksanlığın farkına varıldı.

Din, akıl, bilim ve felsefeyle de bağdaşmalıydı. Yüzyıllarca önce olduğu gibi hem bilimin hem felsefenin temelini oluşturmalı, akıl da ona göre işletilmeliydi. Yoksa gerçekleştirilmesi istenen egemenlik ancak geçici olarak sağlanabilirdi. Özgür düşünce çoktan yasaklanmış olduğu için, yeni Hıristiyan dininin temelinde yer alabilecek çağcıl bir felsefe yoktu. Dolayısıyla, eski bir felsefeyi dine uyarlamak gerekiyordu.

Tek kaynak Antik Yunan felsefesiydi.

Hıristiyan din adamları bu konuda dikkatli davrandı. Çünkü Antik Yunan felsefesinin çoğu öğeleri, tasarlanan Hıristiyanlığa ve onların amaçlarına ters düşerdi. Bir yandan da bilim ile uyum içinde olabilme sorunu vardı.

Kilise babalarıyla bilim adamları ve o dönemin tek tük ortaya çıkan düşünürleri arasında, bir türlü sonuca bağlanamayan tartışmalar çıktı.

Sonunda kesinci ve değişmezlikçi Aristoteles felsefesi bu iş için biçilmiş kaftan olarak görüldü.

Bilim adamları ve düşünürler bu felsefeye karşı çıkamayıp ödün vermeye razı olunca, ortalık duruldu. Aristoteles felsefesinin yapay olarak yaratılmış Hıristiyan dinine uyarlanıp dogmalaştırılmasıyla bir bataklık oluşturuldu.

Öte yandan bu dinin çaresiz inançlıları, kanmışlar ve kandırılmışlar, gerek bu dünyadaki gerekse kendilerine vadedilen "öteki dünya"daki esenlikleri bakımından korku ve kaygılara kapılmıştı. Onları ilgilendiren, dinin ortaya attığı "günah", "kurtuluş", "af" gibi konulardı. Bir diğer deyişle, inançlıların en önlemli ilgi alanı "cennet" umudu ve "cehennem" korkusuydu.

Din adamları bundan daha elverişli bir ortam bulamazdı.

Akıl ile bilimi ezmek yerine, bir yandan onlarla uyuşma içinde gibi görünüp diğer yandan bilgisiz halk kitlelerini içinde bulundukları duruma sonsuzca tutsak ettiler. Halkı dogmalarına ve kör inançlara bağlayıp bilgi kaynaklarını kendi tekellerinde tutmaya giriştiler.

İnsanların korku kaynaklı bağlılıklarını pekiştirecek inançlardan biri de "Tanrı'nın saltanatının yeryüzüne ineceği kıyamet gününün hayli yakın" olduğuydu. Böylece insanların doğuştan gelme bencil tutkuları, onlara karşı etkili bir araç olarak işletildi.

Sözü edilen kıyamet günü bir türlü gelmeyince lâfı değiştirmek kolaydı. Elbette "hayli yakın" demek "hemen yarın" demek değildi. Yarın olmasa bile pek de uzak bir tarihte olmadığı ileri sürülerek akılların canlanması önlendi.

Hıristiyanlığı benimseyen geniş halk kitleleri, yeryüzündeki yaşamlarının, kendilerine öteki dünyada esenlik ve mutluluk sağlamak için bir araç ve bir "sınav dönemi" olduğuna inandı.

İnanılması gereken şeyler, "Kutsal Kitap"taki sözler ile kilise babalarının bunlar üzerine yaptıkları açıklama ve yorumlardı. Bunların dışında başka bir şeye inanmak şöyle dursun, başka hiçbir şeye inanmamak gerekiyordu.

Kilise babalarının, evrenin ve doğanın oluşumunun berisinde, güncel yaşamda karşılaşılan en basit konulara kadar giren açıklama ve yorumları, kesin, değişmez, üstün, tartışılamaz ve eleştirilemez gerçekler olarak ortaya konuyordu.

En büyük sorunlardan biri, birbirleriyle yer yer çelişkileri olan çok sayıda İncil bulunmasıydı. Bunların çoğunun hemen yok edilmesi kararlaştırıldı ve uygulandı. Geriye sadece dört İncil kaldı.

Şimdi iş bunların yorumlanmasına gelmişti. Türlü biçimlerde, yer yer uyuşmazlık içeren yorumlar, Hıristiyanlıkta birbirine karşıt iki büyük mezhep oluşmasına neden oldu. ("Bu iki mezhep gerçekten de sadece bundan ötürü mü gelişti, yoksa bir politik karşıtlık mı bunu zorunlu kıldı?" tarzındaki bir sorunun olası yanıtları ayrıca tartışılmaya değer.)

Katolik ve Ortodoks mezheplerinin en yüksek otoriteleri olan papalar ile patrikler, Ortaçağın Batı dünyasında yer alan Roma İmparatorluğu'nun artığı olan iki büyük devleti paylaştı.

Bu din otoriteleri, yüzyıllar boyunca halk gibi devletleri de her konuda denetim altında tutan birer politik güce dönüştü.

***

Çok zaman sonra, insanları kendi tutku ve buyrultularına göre yöneten iki Hıristiyan mezhebine karşı önemli bir eylem başladı. Martin Luther'in öncülük ettiği bu eylemin amacı, bir yandan halkların ekonomik haklarını korumak, diğer yandan da kralların egemenliklerini kiliselerin etki ve baskısından kurtarmaktı.

Aslında Martin Luther'in yapmış olduğu iş, özel bir Latince olduğu için kilise babalarından başka hiç kimsenin anlayamadığı İncil'i kendi halkının bildiği ve konuştuğu Almancaya çevirmekten başka bir şey değildi ama küçümsenemezdi bu protesto... Bu ilk ateşlemenin ardından İncil başka dillere de çevrilir oldu.

Demek ki, kilise babalarının yüzyıllardan beri ileri sürmüş oldukları bilgi yanlıştı. İncil başka dillere de çevrilebiliyordu. Bundan ötürü hiç kimsenin başına taş yağmıyor, hiçbir felâket oluşmuyordu. Dolayısıyla kilise babalarının diğer savlarının, verdikleri diğer bilgilerin de yanlış olup olmadığı sorgulanabilirdi.

Bu eylem Batı dünyasının insanını aslında çok değiştirmedi. Buna "Reform" denmesine karşın, genelde Protestanlık olarak anılan yeni bir mezhepler serisinin ortaya çıkışından başka bir şey olamadı. Bu yenilik, içerdiği kısmen özgür sayılabilecek öğelerden ötürü birçoklarına daha elverişli bir inanç sistemi gibi geldi ama öncekilerin yöntemlerinin yerine pek de farklı bir şey getirmediği için, aynı yolu tuttu.

Kutsal Kitap Nece?

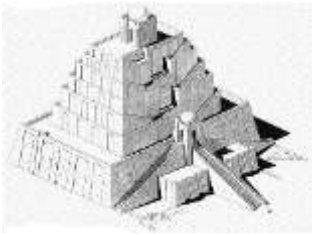
Hıristiyanlık, tüm insanlık üzerinde mutlak egemenlik kurma uğraşısı sırasında, dindeki "dil" üzerine de bir dogma kondurmuştu. Bu dogma İncil'in Latince olduğu ve sadece bu dilde yazılıp okunabileceğiydi. Üstelik öyle bir Latince ki, bunu ancak din adamları anlayabiliyordu.

Ancak bu dogma yıkılıp İncil'in başka dillere de çevrilmesine girişilince, Katolik Kilisesi yine bir dil arama gereksinmesini duydu. Latince gibi bu dil de halkın pek iyi bilmediği bir dil olmalıydı.

Bu arayış sonunda bulunan dil İbranîce oldu. Katolik Kilisesi, bu kez İncil'in dünya yüzündeki ilk ve asal dilinin İbranîce olduğunu ileri sürdü.

Bunu yaparken İbranîceye ve Yahudilere karşı sempatisi gösteremeye giriştiğini sanmayın.

Katolik Kilisesi'nin derdi başkaydı. Paçayı kurtarmaya bakıyordu. Yeni formüle göre Kutsal Kitap, ne herhangi bir dil ne de Latince, "kutsal bir dil" ile yazılmış olmalıydı. İleri sürülen bu yeni sava göre, Tanrı "kutsal dil"i Âdem'e öğretmişti. Onun soyundan gelip yolunu izleyenler de bu dili kullanmıştı. Ancak kimileri, Tufan'dan sonra Babil Kulesi'nin yapımını başlatıp Tanrı'ya karşı küstahça bir eyleme girişmişti.

Bunun üzerine Tanrı, onların dillerini çoğaltıp karıştırmış, anlaşabilmeleri olanağını ortadan kaldırmış, böylece insanları cezalandırmıştı. (!) İnsanlar, yüzyıllar boyunca aynı dili konuşmadıkları için dünya çapında aralarında birlik kurma olanağını elde edememişti.

Bundan çok zaman sonra Tanrı, Musa ile daha sonra İsa ile hep İbranî dilinde konuşmuştu. Katolik Kilisesi'ne göre öteden beri olması gereken buydu; Latincenin kullanımı ise aslında geçici bir kolaylaştırmaydı. (!)

Bu yeni dogmayı kanıtlamaya çalışan birtakım 17. yüzyıl dil bilimcileri, bunun için akıl almaz yöntemlere başvurdu. Sadece bu konu üzerinde ve sadece bu amaçla binlerce sayfa kalınlığında kitaplar yazıldı.

Bir süre böyle gittikten sonra, 20. yüzyıla gelindi. Bu dönemde bilim, teknik, uluslararası ilişkiler, ekonomik etkileşim, sosyal ve siyasal değişimler, sonrasında giderek artan iletişim olanakları nedeniyle, insanın doğrudan "insan" hakkındaki bilgi ve görüşlerinde önceye oranla hayli fark oluştu.

Bilimsel araştırmalar sonucunda, gerek Hıristiyanlıkta "Eski Ahit" olarak anılan Tevrat'ın gerekse "Yeni Ahit" denilen İncil'in ortaya çıkmış olduğu belirtilen tarihlerde, bunların sadece anlatanları dinleyerek bellendiği, hiçbir şeyin yazılı hâle getirilmediği, yazılı metinlerin ise çok daha sonraki tarihlerde kaleme alındığı kanıtlandı.

Böyle olunca, Ortaçağ boyunca Hıristiyan din adamlarının ileri sürdüğü savlar teker teker çöküntüye uğramaya başladı.

Kutsal Kitabın dili ile ilgili diretmelerin de ya açıkça bilgisizlikten ya da art niyetten kaynaklandığı ortaya çıktı.

Dolayısıyla Hıristiyanlığın zaferi aslında ancak başka bir şeye inanma olanağını bulamayan insanların bu dinin ileri gelenlerine körü körüne bağlanmalarıyla kaldı. Buna karşın Hıristiyanlık, çoğunluğun bu dine inananların oluşturduğu ülkelerin özellikle dış politikalarında ekonomik amaçlar uğruna kullanıldı.

Ne yazık ki, bu kullanım günümüzde de sürüyor.

***

Yirminci yüzyıl öncesinde Avrupa'ya oranla uygarlık bakımından "ilkel" sayılabilecek bir yaşam sürdüren bir ülkenin yerli halkı arasında kısa bir süre için kalan bir Avrupalı, oralarda kendi bildiği türden bir tapınak, bir din adamı, bir dinsel ayin göremeyince, o ülkede yaşayan insanları *"Tanrı düşüncesi bile olmayan dinsiz zavallılar"* sanabilirdi.

Bu sanı, Hıristiyanlığın Avrupa insanının düşünce evrenine katmış olduğu kötülüklerin bir kalıntısıdır. Öyle ki, kendilerine "misyonerlik" görevi verilmiş olan Hıristiyan din adamları bile bundan rahatsızlık duymuştur.

Hıristiyanlık, insanın değerinin inançlarının türüne göre ölçülmesini âdeta kurallaştırmıştır. Şöyle ki, bir insan Hıristiyan ise "iyi", değilse "kötü" sayılır. Sonradan buna bir de "İyi Hıristiyan" kavramının da eklendiğini, böylece din içinde bile ayırımcılık yaratıldığını görürüz.

Bu yanlı yaklaşımın kurallaştırılmasının daha sonra Müslümanlıkta da konduğu hatta tıpatıp korunduğu görülmüştür.

Oysa bir inanca değer biçmek, ancak o inancın topluma ve insanlığa getirmiş olduğu iyilikler ile kötülükleri kavramakla olanaklıdır.

Ne yazık ki, çağlar boyunca insanlar bu olumlu düşünceden uzaklaştırılmış, bu yoldan saptırılmış, "iyiler" ve "kötüler" diye ikiye ayrılmıştır.

***

Hıristiyanlığın insanlık tarihine evrimsel bakımdan hiçbir katkısı olmadığını saptadıktan sonra, dünya yüzündeki yaygın semavî dinlerden sonuncusu olarak nitelenen Müslümanlığı da inceleme gereğini duydum.

Müslümanlar

Genel olarak topluca "semavî dinler" olarak anılan Yahudi, Hıristiyan ve İslâm dinleri yer yer birbirine benzer. Bunun en başta gelen nedeni, hepsinin aynı kaynaktan doğmuş olmasıdır. Zaten bu yüzden her üç din de tek tanrıcıdır ve insan soyunun dünya yüzündeki varlığının Âdem ile başladığını benimser.

Nitekim Hıristiyanlığın kutsal kitabı, Tevrat ile İncil'i bir arada içerirken, Müslümanlığın kutsal kitabı olan Kuranıkerim de yer yer Tevrat ve İncil'deki konulara değinir ve bu iki din kitabını birer kaynak olarak geçerli sayar.

Bu dinler arasındaki farkları yaratan en önemli etkenlerin başında esinlenme kaynakları gelir.

Her din, kendisinden önce var olmuş dinlerden ve inanç sistemlerinden etkilenip esinlenmiştir. Hiçbiri tümüyle sıfırdan, salt kendi başına oluşmamıştır.

Bu etkilenme ve esinlenmelerin kökenine inmek istenecek olursa, çok eski tarihlere, Totemizm ve Animizm gibi ilkel dinlere ve inançlara kadar uzanmak gerekir.

Farkların ikinci önemli öğesi, her dinin inançlılarının yükümlülükleri, özellikle tapınma ilkeleri ve yöntemleridir.

Ancak tüm bunlardan çok daha etkili olanı, din adamlarının tutumları, yorumları ve kendi dindaşlarını yönlendirme tarzıdır.

Dolayısıyla, farklı dinler arasında değil ama o dinlerin inançlıları arasında tutum ve davranışlar hatta yaşam biçimi bakımından da önemli farklar ortaya çıkmıştır.

Müslümanları başka inançların yaygın olduğu toplumlardan ayıran sosyal niteliklerinden biri, dinlerine yeterince bağlı olmasalar bile bağlı görünme tasası ve çabasıdır.

Üstelik bu tasa ve çaba, sadece başkalarına karşı değildir. İslâm toplumunun insanları, dinin dogmalarına gerçekten inanmış olmasalar bile inandıklarını varsaymıştır. Bu bir tür "kendini aldatma" olgusu sayılır ama kişilere doyum sağlamaktadır. Bir diğer deyişle, İslâm dininin gereklerini tümüyle yerine getirmeyen kişilerden çoğu "Müslüman" sayılmaktan hoşnuttur.

Hıristiyanlıkta da bir benzeri görülen bu olgunun asıl kaynağı, her iki dindeki "öteki dünya" varsayımı ile bağlantılıdır. Aradaki fark, Hıristiyanlıkta bu dünya ile hemen hiç ilgilenilmemesine karşılık, Müslümanlıktaki ilkelerin doğrudan güncel yaşam üzerine kurulu oluşudur.

Müslümanlıkta, aslında doğru dürüst bir inancı olmayan ve inancın dolaylı gereği olan yükümlülükleri de yerine getirmeyenlerin, güncel işlerinin yolunda gitmeyeceği hatta her an başlarına bir şey gelebileceği kabullenilmiştir.

Bundan ötürü, İslâm dinini benimseyenlerin çoğunlukta olduğu çevrelerde Tanrı'nın adını sık sık dile getirmek güncel yaşamın ana koşulu, insanın nefes almak gibi anlık gereksinmelerinden biri olagelmiştir. Her gün, her an, birçoklarının aslında tam olarak ne anlama geldiğini bile bilmediği deyişler dilden düşmez; "İnşallah", "Estağfurullah", "Eyvallah" gibi...

Bir diğer deyişle, herhangi bir İslâm toplumunun insanları, yaşamlarının hemen her anını dinleriyle haşır neşir olarak geçirir.

***

Dinlerden birçoğu, -özellikle Hıristiyanlık- sadece kendi inançlılarını "kurtuluş"a yöneltme amacını güder. İnançlısı olmayanları ise din ve Tanrı düşmanı sayar.

Buna karşılık İslâm dini belirli bir toplumun ve belirli bir zamanın değil, bütün insanların ve tüm zamanların dini olarak önerilmiştir.

Ancak nasıl her din önderinin özgün ilkelerinden ve asal ülküsünden saptırılmışsa, Müslümanlık da peygamberinin gösterdiğinden çok farklı yollara yöneltilmiştir. Bilgisiz ve bilinçsiz imamların elinde her türlü tutkuya araç edilmiştir. İnsanlığı birbirlerine yabancı ve düşman kitleler halinde bölmüştür. Diğer hiçbir dinde görülmemiş ölçüde, kendi inançlıları arasında küçük görüş farklılıklarının, kanlı savaşlara dönüşmesini izlemiştir.

Ortaçağda, özellikle Hıristiyan toplumlarının karanlığa boğulmuş olduğu sıralarda, İslâm toplumlarında bilim olağanüstü düzeyde gelişmiş, felsefe alanında büyük atılımlar gerçekleşmiştir. Ancak bunda özgün dinden çok birtakım içrek nitelikli tarikatların etkisi vardır.

Sonraları İslâm dini de kendi dogmalarının yanıltılmasını önleyebilmek için bilimsel çalışmalara ve düşünce özgürlüğüne, böylece bir zamanlar Batı'yı kıskandıran evrimsel gelişmeye açıkça set çekmiştir. Müslümanlıktaki bu olay "İmam-ı âzamın içtihat (yorum) kapılarını kapatması" olarak bilinir.

***

Müslümanlıkta diğer dinlerde görülmüş olanlardan çok daha fazla sayıda mezhep ve tarikat oluşmuştur. Nitekim bu nedenle "Muhammed'in tarikatından kimse kalmadı." bile denmiştir.

Hıristiyanlığın yaygın olduğu Batı dünyasında Müslümanlar, hep hor görülmüş, tapınma yöntemi -özellikle namaz- alaya alınmıştır. Bu açıdan bakınca, kiliselerde -özellikle Katolik mezhebinde- belirli zamanlarda uygulanan birtakım âyinler de başkalarına saçma sapan, hatta komik gelmez mi?

Hıristiyanlar bunu hiç düşünmemiştir.

***

Müslümanlar özellikle tarihteki ilk dönemlerinde bu dinin yaygınlaşmasını sağlamak için kaba güç kullanmış olmaları nedeniyle "barbar" olarak nitelenmiştir.

Sanki Hıristiyanlar daha azını mı yapmıştır?.. Katolik Kilisesi, 13. yüzyılın başında Kathar inancını ortadan kaldırabilmek için Fransa'nın güneyindeki Languedoc bölgesinde yaşayan insanların büyük çoğunluğunu kılıçtan geçirttiğini nasıl olur da göz ardı eder?

Kaldı ki, Hıristiyanların, özellikle az gelişmiş ülkelerde, insanların küçük yaşta beyinlerine girip sanki eğitim veriyormuş gibi Hıristiyanlaştırmak için yürüttükleri misyonerlik uygulaması, başka dinden olanlara bilek gücüyle saldırmaktan çok daha ağır bir insanlık suçudur.

***

Hıristiyanların Müslümanları kötüleyişinin temelinde, İslâm dininin kendi dinlerinden sonra gelişinin ve "yeryüzündeki en son din" olduğu savının yarattığı bir kıskançlık yatar.

Buna karşılık Müslümanlar, Hıristiyanlara sadece "gavur" demekle yetinir ama Yahudileri bir türlü çekemez. Bunun temelinde ise Musevîliğin semavî dinlerin ilki oluşu vardır.

Bu arada Musevîlik ile Yahudiliğin aynı şey olmadığını, bunların birbirlerine karıştırıldığını belirtmeliyim. Fark şöyledir: Musa'nın beş kitabına inanan ve onun getirdiği dini benimseyen kişi Musevî'dir. Kişinin Yahudi olması için anası ve babası özgün olarak İsrailoğulları'nın on iki kavminin birinden gelmekte olmalıdır. Bir diğer deyişle Musevîlik bir inanç, Yahudilik bir soy birliğidir.

Yahudiler, ne Hıristiyanlar ne de Müslümanlar ile ilgilenir. Kendilerini hepsinden üstün tutmayı sürdürürler. Çünkü onlara göre İsrailoğulları'nın tanrısı, diğer iki semavî dinde inanılan tanrıdan üstündür.

Sonuç: Hepsi aynı hamurdandır ve tutumları birbirine benzer.

Gelecekte ne olacak?

Günümüzün insanlarının büyük çoğunluğunun dinsel eğilim ve kaygılarında geçmişe oranla pek büyük bir değişiklik izlenmiyor. Ancak çağımızın insanı dinsel kurumlara olan bağlılık ve güvenini giderek yitiriyor. Din adamlarının toplum üzerindeki etkisi zayıflıyor. Artık bir din adamı, herhangi bir diğer kamu görevlisinden daha önemli ve yetkili sayılmıyor.

İnsanlık tarihini kendi güdümleri altına almak isteyen yeni güçlenmeler var. Bunların başında da ekonomi geliyor. Aslında ekonomi insanlık tarihini yeni yeni etkilemeye başlayan bir etken değil; öteden beri vardı hatta bilimi boyunduruğu altına almaya uğraşan dinleri bile ezmişti.

Hızla gelişen teknoloji ile el ele vererek kendi gelişimini hızlandıran bilim, artık dine oranla ön plana çıkmış bulunuyor.

Artık insanlar kimin dinli ya da dinsiz, kimin Tek Tanrı'ya inanır, çok tanrılı ya da tanrıtanımaz (ateist) olduğu ile pek ilgilenmiyor.

Eskiden bir insanın kişiliği hakkında herhangi bir değerlendirme yapılıp bir yargıya varılırken, öncelikle dinsel inancı göz önünde tutulurdu. Şimdilerde ise öncelikle ekonomik gücünün düzeyine, sonra da bilgisine bakılıyor.

Aslında insanlığın bu bakımdan daha çok yol kat etmesi gerekiyor. Kimine göre daha çok fırın ekmek yemesi, bana göre ise kafasının iyi çalışması için daha çok proteinli gıdalar ile beslenmesi…

Bir insanın kişiliği hakkında herhangi bir değerlendirme yapılıp bir yargıya varılırken, önce karakterinin, töresel niteliklerinin göz önünde tutulması aşamasına henüz gelinemedi.

Buna karşın ufukta, tüm yolların birleştiği bir ışık belirtisi görülüyor.

İnsan giderek daha çok aydınlanıyor. Atalarının yüzyıllar boyunca kandırılmış olduğunu, inandığı kutsal kitapların özüyle bir türlü kendi başına karşı karşıya kalamadığını, arada mutlaka birtakım başka insanların bulunduğunu, inanmış olmak için önce anlamış olmayı hiç de gerekli görmeyerek yanılgıya düşmüş bulunduklarını kavrıyor.

Aynı yanılgıya düşmekten sakınmak istiyor insan...

Bireyler ile Tanrı arasında bir perde kurmuş olan, din kurallarını istedikleri gibi ve işlerine geldiğince yorumlayan, gerçek dini insanlardan saklayan, üstelik bu yolda başarılı da olan, gerçekleri arayanları engelleyen, bulanları susturanlara artık pek aldırış edilmiyor.

Zaman zaman ortaya tarih boyunca hiç bilinmeyen birtakım belgeler ya da kanıtlar da çıkıyor.

Bunlar dinlerin dogmalarını epeyce hırpalıyor; din adamlarını hayli zor durumda bırakıyor.

Zaten Katolik Kilisesi, özellikle 20. yüzyılın ikinci yarısında ortaya çıkarılan bilimsel bulgularla hayli yıprandı. Bunun üzerine din adamları ile bilimcilerin bir araya geldiği bir kurul oluşturup, onlara araştırmalar yaptırtmaya başladı. Darwin Kuramı'nın Hıristiyanlığa aykırı olmadığını bile ilan etti. Müslümanlık da bundan paynı aldı.

İsa'nın çarmıhta ölmeyip daha çok yıllar boyunca yaşamış olduğu hatta çoluk çocuğa bile karıştığını sergileyen belgeler, Hıristiyan dünyasını allak bullak etti.

Ay'a ayak basılmasıyla başlayan uzaya açılma girişimleri, Müslümanlıkta hiçbir canlının bu dünyayı terk edemeyeceğine ilişkin inancı çökertti.

Lût gölü kıyılarında yapılan arkeolojik kazılarda bulunmuş olan eski bir yazıtın üzerinde Musa'nın on emrinin bir bölümü görüldü. Ancak bunun **Sanskritçe** olması, Musevîliğin dogmalarını temelinden sarstı.

Kutsal kitapta -hangisinde olursa olsun- yer alan birçok öykü ile bağlantılı olmak üzere, bunların doğrudan sözcüklerin ortaya koyduğu biçimde gerçekler değil simgesel anlatımlar olduğuna ilişkin yorumlar giderek daha çok önem kazandı.

Yeni bulgular üzerine, günümüzde dini hatta Tanrı inancını bile kökünden yok etme amacına yönelik birtakım girişimler izleniyor.

Genellikle salt materyalist doktrinlerin desteğini de kazanan bu tür girişimler büyük bir güç kaynağı oluşturuyor. Özgür düşünce, tarih boyunca çok çekmiş olduğu dinsel baskılardan kurtulurken, bu kez bir başka tutsaklığa sürüklenme tehlikesinin eşiğine sürükleniyor.

Katolik Kilisesi, evrensel düzeyde egemenlik tutkusundan bir türlü sıyrılamadığı için, az önce değindiğim gibi çağdaş bilimsel bulgularla uyuşan yeni dogmalar yaratma peşinde...

Yer yer izlenen olumsuzluklara karşın, din ile töre, hukuk ve adalet arasında bir ilişki arayan, töreyi ve adaleti dinselleştirmek isteyenler, bilim ve akıldan güç alan laik ve insancı (hümanist) tutum önünde gerilemek zorunda…

İnsanlık tarihi binlerce yıl boyunca dinlerin peşinden gitti. Şimdi bu gidiş değişime uğruyor.

Artık insanlık tarihine dinler değil, hukuk ve törenin bile önüne geçen, bilim ve teknolojiyle beslenen "bilgi" hepsinden üstün ve öncelikli tutularak geleceğe yön verecek gibi görünüyor.

İnsan, aklını daha çok kullanıyor. Kendine söylenen her şeye kolay kolay kanmıyor, düşünmeden ve sorgulamadan kapılmıyor. Din ve inançlarından caymasa bile, bilgiye salt dinin kapsamında değil, güncel yaşamında yer etmeye yüz tutan kendi araştırmalarıyla ulaşmaya çalışıyor.

Kuşkusuz bu değişimde, iletişim olanaklarının çok hızlı bir gelişim içine girmiş olmasının da etkisi var.

Din ortadan kalkmayacak ama "bilgi"nin peşinden gitmeye başlayacak olursa buna pek şaşmamak gerekir.

İnsan kendisine yol gösteren en önemli etken olarak bilgi ile onu besleyen bilim ve teknolojiyi benimseyecek olursa, ancak bununla da yetinmeyerek aklını sınırsızca kullanırsa, erdemlerle bezenerek bilgeliğe yönelirse, böylece insanlığa karşı içtenlikle dolu bir sevgiyle donanırsa, tarih boyunca özlenegelmiş olan bir insanlık ülküsünün gelecekte gerçekleşebileceği umudu korunabilir.

O zaman belki de buna **"insanlık dini"** diye bir ad konur.

Auguste Comte, ortaya "akıl dini" diye bir kavram atmıştı. İnsan birtakım varsayımsal güçlere güveneceği yerde bilime, bilgisine, özellikle aklına güvenerek kendi inançlarının kendisi oluştururursa, "akıl dini" kavramı ile "insanlık dini" kavramı arasında pek fark kalmaz.

Tanrı tüm insanlar için "tek" ise, dinin de tüm insanlar için tek olmaması için insanlık adına hiçbir akılcı gerekçe gösterilemez.

Bunları düşündüğümde, durup dururken ya da sözün öyle gelişi nedeniyle değinmiş olduğum şu **"insanlık ülküsü"** kavramına takıldım.

Bu kavramı kullanırken acaba ne demek istemiştim?

İnsanlık ülküsü nedir?.. Ne olmalıdır?.. Nasıl olmalıdır?

Sözlük ve ansiklopedilerde böyle bir kavram yok.

O zaman, bu kavramı yukarıda yazmış olduğum yerden kaldırmayı, onun yerine anlaşılabilir bir başka kavram koymayı düşündüm.

Hayır!.. Bunu yapmamalıydım.

Madem böyle bir kavramı dile getirmiştim, olduğu yerde kalmalıydı.

Ancak bunu daha iyi ve daha ayrıntılı bir biçimde inceleyerek ortaya koymak, tanımlar ve açıklamalar yapmak gerekirdi.

Bu, özgürce benimsenmiş, üstlenilmiş bir zorunluluktu.

Kaçınamazdım.

Bunu görev edinmiştim, isteyerek, anlayarak, bilerek, içtenlikle…